

Porezna evazija

Grgić, Mijo

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:671821>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Mijo Grgić

POREZNA EVAZIJA

Završni rad

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet – Zagreb

Kolegij: Javne financije

Mentor: Prof. Dr. Sc. Hrvoje Šimović

JMBAG: 0067430973

Zagreb, 2019.

SADRŽAJ

1.UVOD	4
1.1.Predmet i cilj rada	5
1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja	5
1.3.Sadržaj i struktura rada	5
2.PONAŠANJE POREZNIH OBVEZNIKA I POJAM EVAZIJE.....	6
2.1.Otpor plaćanja poreza	6
2.2.Porezni moral	8
2.3.Definiranje pojma porezne evazije	8
2.4.Autonomna volja poreznog obveznika.....	9
2.5.Povijesni aspekt porezne evazije.....	9
2.6.Oblici porezne evazije	9
3.POREZNA EVAZIJA I NESLUŽBENO GOSPODARSTVO	12
3.1.Utaja poreza ili defraudacija	12
3.2.Neslužbeno gospodarstvo	13
3.3.Evazija poreza i doprinosa na dohodak.....	17
3.4. Evazija poreza na dobit	18
3.5. Evazija PDV-a	20
3.6. Evazija trošarina na duhan	21
3.7.Korelacija porezne evazije i NG-a u Hrvatskoj	21
3.8.Odnos države i porezne evazije.....	24
3.9.Mjere protiv evazije	25
4.ZAKONITO IZBJEGAVANJE POREZNE OBVEZE	27
4.1.Primjeri zakonitog izbjegavanja poreza u prošlosti	28
4.2.Oblici zakonite evazije	29
4.3.Zakonita evazija u Hrvatskoj.....	31

4.4.Opće pravilo	33
4.5.Porezni bijeg	34
5.ZAKLJUČAK.....	37
POPIS LITERATURE.....	39
POPIS TABLICA.....	40
POPIS SLIKA.....	40

1. UVOD

Porezna evazija, kao i porezi, postoji još od prvih civilizacija. Vjerojatno ne postoji porez koji se kroz ljudsku povijest nije pokušao izbjeći. Adam Smith je tvrdio da će se porezna evazija javljati sve dok će postojati „...opća sumnja u mnoge nepotrebne rashode i velika zloupotreba javnih prihoda.¹“ Zakonita ili nezakonita, porezna evazija predstavlja reakciju pojedinca na nametnute obveze.

U Hrvatskoj postoji relativno blagi odnos prema poreznoj evaziji što je djelomično posljedica burne povijesti. Države su stoljećima koristile poreze kao osnovno sredstvo financiranja ratova koji su zahtijevali mnogo sredstava. Stalno povećanje poreza predstavljalo je teški teret stanovništvu koje je nastojalo pronaći izlaz iz takve situacije.

Porez uz koji se najviše spominje porezna evazija je porez na dohodak. Naime, kod obveznika postoji veći otpor ovakvom, direktnom oporezivanju jer oni smatraju da država time zadire u njihov privatan život. Još u doba Antike Platon je tvrdio sljedeće: „U državi u kojoj postoji porez na dohodak častan će čovjek platiti veći porez od nečasnog čovjeka, iako su ostvarili isti dohodak.“ S druge strane, kod posrednih poreza poput PDV-a, ne postoji otpor u tako velikoj mjeri jer ljudi nemaju osjećaj da plaćaju porez.

Uska veza između porezne evazije i neslužbenog gospodarstva proizlazi iz činjenice da najveći dio neslužbenog gospodarstva čini „rad na crno“, a porezna evazija je najistaknutija upravo kod poreza na dohodak i doprinosa. Postoji uvjerenje da je bolje raditi u NG-u nego ne raditi uopće jer se ipak i u tom sektoru stvara određena vrijednost. Drugim riječima, siromašni će prihvatiti bilo kakav posao samo da bi preživjeli. Gledajući s tog stajališta, neslužbeno gospodarstvo održava višu razinu ukupnog društvenog blagostanja i osigurava socijalni mir te djeluje kao svojevrsni socijalni amortizer. Zbog porezne evazije dolazi do smanjenja ukupnih prikupljenih poreza te je država prisiljena smanjiti svoje dugoročne investicije kako bi sanirala štetu nastalu zbog poreznih neplatiša. Pojednostavljeno, umjesto da država ulaže u razvoj, ona mora popravljati štetu pa zato vrijedi tvrdnja da su porezni neplatiše uzročnici većeg siromaštva današnjih i budućih „urednih“ poreznih obveznika.

¹ Bejaković, P.: „Izbjegavanje i utaja poreza“, Rif, god. 46, br. 5, 2000., str.59.

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog rada je definiranje porezne evazije, njenih oblika te pregled situacije u Hrvatskoj. Objasniti ćemo izbjegavanje poreza kao dopuštenu akciju te poreznu evaziju ili utaju poreza kao nezakonitu akciju.

Cilj ovog rada je ustanoviti zašto uopće dolazi do porezne evazije, kakve posljedice ona ostavlja na gospodarstvo te koje su u preporuke za njeno smanjenje.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Izvori podataka se uglavnom baziraju na objavljenim člancima hrvatskih i stranih financijskih i pravnih stručnjaka, knjigama, te web stranicama u skladu s navedenom tematikom.

Zahvaljujući važnosti i popularnosti tematike porezne evazije u javnosti podatke je bilo prilično jednostavno prikupiti iako autori često ponavljaju jedni druge. Popis prikupljene literature se nalazi na kraju rada.

1.3. Sadržaj i struktura rada

U prvom dijelu je prikazana podjela porezne evazije sa općeg stajališta te su navedene bitne informacije za njeno bolje razumijevanje kao što je otpor plaćanju poreza i porezni moral.

Središnji dio obuhvaća nezakonitu poreznu evaziju i mjere za njeno ograničavanje. U posljednjem dijelu nalaze se primjeri zakonitog izbjegavanja poreza.

2. PONAŠANJE POREZNIH OBVEZNIKA I POJAM EVAZIJE

2.1. Otpor plaćanja poreza

Temeljem Općeg poreznog zakona porezni obveznik dužan je plaćati porez državi. Posljedica toga je raspolaganje manjom količinom novca, to jest smanjena mu je mogućnost proizvodnje i potrošnje. Upravo ta kupovna snaga glavni je razlog zašto se ljudi žele djelomično ili potpuno osloboditi poreznog tereta. Drugi razlog leži u činjenici da plaćanjem poreza obveznik od države ne dobiva nikakvu izravnu protunaknadu, a kad se tome pridoda i prisila kao glavna karakteristika poreza jasno je da se javlja otpor. Otpor će biti veći što je porezni teret teži i što je veće zadiranje u dohodak i imovinu. Korist od plaćanja postoji te se vidi kroz zaštitu zdravlja, osiguravanje slobode i integriteta države i ostale oblike javnog djelovanja.

Porezno opterećenje

Kako raste porezno opterećenje raste i otpor plaćanju poreza. Uz to se veže i činjenica da se porastom poreznog opterećenja ne povećava adekvatno i porezni prihod države. To je poznato kad pravilo „jedan puta jedan“ Jonathana Swifta. U oporezivanju 2 puta 2 nikada nije 4, nego manje. Razlog toga leži u činjenici da povećanjem poreza raste i otpo prema njegovom plaćanju. Što se više povećava porez to će se povećanje ubranog iznosa sve više smanjivati. Stoga ovdje možemo govoriti i o zakonu o opadajućim prinosima.

Pravednost u oporezivanju

Ako porezni obveznici smatraju da je porezni teret nepravedno raspoređen odnosno da su neke skupine povoljnije tretirane smatrat će da im je time nanesena nepravda pa će pokušat izbjeći plaćanje poreza.

Korištenje ubranih sredstava

Ako obveznici smatraju da se država neodgovorno odnosi prema ubranim sredstvima, kod njih se javlja otpor, jer nisu spremni izdvajati sredstva za nedovoljno opravdane izdatke države. Obveznici su posebno osjetljivi na potrošnju državne administracije, na povećanje broja javnih službenika te s time povećanje javne potrošnje. Ako pak obveznici procijene da su njihova sredstva pametno utrošena, otpora nema ili je vrlo malen.

Porezni oblik

Otpor plaćanju poreza biti će manji ako se pri utvrđivanju poreznog opterećenja uzimaju u obzir činjenice kao što su bračno stanje, starost, izvor stjecanja prihoda i slično. Kod nevidljivih poreza kao što su carine ili PDV u pravilu nema otpora jer je porez već uračunat u cijenu. Otpor je manji kod onih poreza koji se plaćaju obustavom, npr. Porezi po odbitku, jer ako se porez plaća pri isplati honorara i naknada od strane osoba koje vrše tu isplatu poreznom obvezniku, smanjuje se i mogućnost njegovog neplaćanja.

Poreznom obvezniku stoje na raspolaganju mogućnosti kojima si može olakšati ili u potpunosti ukloniti porezni teret. Ako su određeni koraci poduzeti prije naplate poreza govorimo o poreznoj evaziji, dok se prevaljivanje poreza javlja ako su koraci poduzeti nakon plaćanja poreza.²

Izbjegavanje plaćanja poreza prisutno je u većoj ili manjoj mjeri u poreznim sustavima svih zemalja³. Ono može biti posljedica:

- Svjesnih postupaka poreznih obveznika kako bi umanjio ili izbjegao porezni dug
- Rezultat nedovoljne informiranosti
- Posljedica nedovoljne efikasnosti i neorganiziranosti porezne uprave odnosno nejasnih propisa koji omogućuju pronalaženje „rupa u zakonu“

Fishlow i Friedman u svojim teoretskim modelima potrošnje, kako navodi S. Madžarević-Šujster, pokazuju kako podmirivanje porezne obveze ovisi o odnosu tekućeg i permanentnog dohotka. Poreznom obvezniku taj omjer omogućava da drži optimalan odnos tekuće i buduće potrošnje. U slučaju kada se tekući dohodak smanji, obveznik će pokušati pronaći dodatna sredstva ili pak nepodmiriti svoje porezne obveze i tako djelomično smanjiti tekuću potrošnju. Prema tome podmirivanje porezne obveze se smanjuje „...s padom tekućeg dohotka, rastom inflacije i očekivanjem većeg dohotka u budućnosti.“⁴

Na ponašanje poreznih obveznika utječu razni čimbenici. To su visina poreznog opterećenja, stupanj obrazovanja stanovništva, stručnost i efikasnost poreznih tijela, vjerojatnost

² Jelčić, B.: Javne financije, Rif, Zagreb, 2001., str. 144.

³ Vukšić, Z.: „Porezna utaja“, Hrvatska pravna revija, god. 3, br. 10, 2003., str. 57.

⁴ Madžarević-Šujster, S.: „Procjena porezne evazije u Hrvatskoj“, Financijska teorija i praksa, god. 26, br. 1, 2002., str. 119.

otkrivanja utaje, kvaliteta javnih usluga, porezni moral i sl. Sve navedeno su zapravo uzročnici zakonite i nezakonite porezne evazije.

2.2. Porezni moral

Porezni moral možemo objasniti kao svijest poreznog obveznika o ispravnosti i važnosti plaćanja poreza. Ako je porezni moral visok znači da nema otpora plaćanju poreza. Visoki porezni moral manifestira se:

- Ako su porezni obveznici svjesni da sigurnost zemlje, školovanje njihove djece, mogućnost zapošljavanja i niz drugih aktivnosti koje u javnom interesu poduzima država ovise o porezu koji treba platiti
- Ako vjeruju da je porezni teret ravnomjerno i pravedno raspoređen
- Ako je plaćanje poreza vezano uz neku patriotsku, etičku ili neku drugu svrhu
- Ako se ubrani porez daje kao pomoć osobama koje su pretrpjele štetu od elementarnih nepogoda ili drugih sličnih okolnosti, ili ako se taj iznos troši iz razloga nacionalne sigurnosti⁵

Upravo će razina poreznog morala kod pojedinca utjecati na njegovu odluku o tome hoće li pokušati izbjeći ili umanjiti plaćanje poreza.

2.3. Definiranje pojma porezne evazije

Pod poreznom evazijom smatraju se činidbe koje poduzima porezni obveznik radi izbjegavanja plaćanja poreza. Uzrok tome može biti veličina nametnutog poreza ili je sam porez kao takav neprihvatljiv (npr porez na kućne ljubimce). Bez obzira na uzroke porezna evazija je „...manifestacija nezadovoljstva poreznih obveznika poreznim oblikom pa i poreznim sustavom u cjelini.“⁶

2.4. Autonomna volja poreznog obveznika

Autonomna volja je odluka samog poreznog obveznika hoće li on ispuniti svoju poreznu obvezu ili ne. Što znači da sve korake koje on poduzima s namjerom da ne plati neki porez poduzima svojevolarno (iznimka je nenamjerna porezna evazija).

⁵ Jelčić, B.: op. cit., str. 144.

⁶ Ibid., str. 145.

2.5. Povijesni aspekt porezne evazije

Porezna evazija postoji od kada postoje i države. Razlozi brojnih ustanaka i seljačkih buna kao i masovna iseljenja bila su velika porezna opterećenja i nepravедnost u oporezivanju. Primjeri takvih događaja su Francuska revolucija iz 1789. godine i Bostonska čajanka iz 1773. godine.

I porezna evazija je isprva bila usmjerena na carine i trošarine, a krijumčarenje je pojava poznata već stoljećima. Međutim, porezni teret imao je drugačiju težinu u Europi nego u SAD-u i Kanadi. U Europi su se stalno izmjenjivali ratovi čije su visoke troškove plaćali stanovnici kroz poreze, dok su u SAD-u i Kanadi bili relativno niski porezi. Obveznici su imali povjerenja u državu te je utaja bila obilježje samo siromašnih građana .

2.6. Oblici porezne evazije

2.6.1. Zakonita porezna evazija

Zakonita porezna evazija definira se kao „...potpuno korištenje svih mogućnosti smanjenja porezne obveze koje pruža zakon.“⁷ To znači da porezni obveznik može ne platiti porez (iako je to zakonom propisano), a da pritom ne bude kažnjen. Fizička ili pravna osoba može se odseliti u državu u kojoj su manji porezi na dohodak ili dobit nego u matičnoj zemlji i na taj način si smanjiti troškove poreza a da nije poduzela nikakvu nelegalnu aktivnost. Ovisno o tome u koju svrhu je porezni obveznik poduzeo neke radnje razlikujemo namjeravanu i nenamjeravanu zakonitu poreznu evaziju⁸.

Namjeravana zakonita porezna evazija

Ovaj oblik porezne evazije nastaje u slučaju kada porezni obveznik svjesno i s namjerom da izbjegne plaćanje poreza poduzima neke korake. Ovakva evazija javlja se u slučajevima kao što su promjena mjesta prebivališta samo da bi se izbjegao ili umanjio porezni teret ili pak prestanak potrošnje određenih proizvoda koji su zbog visokih poreza na promet postali preskupi. O namjeravanoj zakonitoj poreznoj evaziji govorimo „... ako je moguće smanjiti porezni teret smanjenjem porezne osnovice na način koji nije protivan zakonu i drugim

⁷ Bejaković, P.: op. cit., str. 57.

⁸ Ibid., str. 147.

propisima.“ Ovdje se radi o pronalaženju mogućnosti da se u zakonskim okvirima izbjegne plaćanje poreza odnosno iskorištavanju rupa u zakonu.

Nenamjeravana zakonita porezna evazija

Ako porezni obveznik poduzima određene radnje iz razloga koji nemaju veze s izbjegavanjem poreza radi se o nenamjeravanoj zakonitoj poreznoj evaziji. Ovdje kao primjer možemo navesti prestanak kupovanja cigareta. Porezna evazija je ovdje nastala tek kao usputna posljedica neke činidbe ili propuštanja.

2.6.2. Nezakonita porezna evazija

Nezakonita porezna evazija nastaje u slučajevima „...kada se porezni obveznik izbjegavajući plaćanje poreza sukobljava s pravnim propisima, odnosno izvrgava sankcijama koje su predviđene za njegovo ponašanje.“⁹ Drugim riječima to znači da porezni obveznik nastoji izbjeći plaćanje poreza i to na način koji je suprotan zakonu odnosno nelegalo. Dva su osnovna oblika nezakonite evazije, porezna utaja i krijumčarenje.

Porezna utaja ili defraudacija

Porezna utaja može se javiti kao potpuna i kao djelomična. Potpuna nastaje kada porezni obveznik ne prijavi cjelokupan iznos ostvarene zarade na koju mora platiti porez. Djelomična utaja nastaje u slučaju kada obveznik prijavljuje samo dio ostvarene zarade te tako mora platiti i manji porez.

Krijumčarenje ili šverc

Krijumčarenje je „... unošenje robe u zemlju (državu/zajednicu država) ili iznošenje robe iz zemlje suprotno važećim zakonskim određenjima i zabranama, izbjegavanje ili pokušaj izbjegavanja plaćanja javnih davanja neprijavlivanjem robe ili zaobilaženjem kontrole.“

¹⁰Krijumčarenje se koristi za nezakonito izbjegavanje plaćanja potrošnih poreza kao što su porez na promet i carine, odnosno izbjegavanje neizravnih ili posrednih poreza. Može se

⁹ Jelčić, B.: op. cit., str. 148.

¹⁰ Adamović, Z.: „Krijumčarenje kao oblik carinske prijevare“, Carinski vjesnik, god. 13, br. 10, 2004., str. 42

pojavit na dva osnovna mjesta, a to su carinske ispostave kao kontrolne točke (npr zračne luke) i na područjima izvan redovne carinske kontrole (npr prodaja na štandovima).¹¹

Slika 1. Al Capone

Izvor: www.americanmafiahistory.com\alcapone

3. POREZNA EVAZIJA I NESLUŽBENO GOSPODARSTVO

3.1. Utaja poreza ili defraudacija

Utaja poreza jedan je od oblika nezakonite porezne evazije i podrazumijeva neplaćanje legalno dospjelih poreza¹². Temeljna razlika između utaje i krijumčarenja je u tome što se utaja poreza odnosi prvenstveno na neposredne poreze kao što su porez na dobit i dohodak, a krijumčarenje ili šverc je pojam koji se koristi kod izbjegavanja plaćanja posrednih poreza kao što je primjerice PDV.

3.1.1. Vrste porezne utaje

Vođenje dvije skupine knjiga za bilježenja poslovnih aktivnosti

Na taj način jedna knjiga služi za bilježenje stvarnoga stanja, a druga za prikaz poreznoj upravi. Na taj način se prijavljuje manja zarada od stvarne, porezna osnovica je manja, manji je iznos poreza koji treba platiti, a samo porezni obveznik zna pravo stanje stvari.

¹¹ Ibid., str. 43.

¹² Bejaković, P.: op. cit., str. 57.

Rad na crno

U svim društvima česta je pojava tzv. „posla sa strane.“ Uz redovan posao od 9-17, pojedinci u želji za ostvarivanjem dodane zarade obavljaju još svakojake dodatne poslove. Nema ništa ilegalnog u obavljanju dva posla, međutim ti poslovi se u pravilu plaćaju „na ruke“ odnosno gotovinom i to bez izdavanja računa. Na taj način nema nikakvog traga transakcije, a time ni osnove za plaćanje poreza po tako ostvarenom dohotku jer nigdje ni nije zabilježeno da je ikakav dohodak i nastao.

Trampa

Najstariji oblik trgovine ponekad se i dalje koristi. O trampama govorimo ako za svoj rad umjesto novca dobijemo naknadu u naturalnom obliku. Na primjer, odradi se neki posao te se zauzvant dobije automobil. Takav oblik dohodka je dohodak u naturi. Iako se ne radi o novcu on također predstavlja oporezivu transakciju, međutim vrlo se rijetko prijavljuje, a i teško mu se ulazi u trag.

Poslovanje s gotovinom

Tehnologija modernog svijeta omogućava praćenje raznoraznih financijskih transakcija, s jednog kraja svijeta na drugi. Upotreba kreditnih i debitnih kartica te internet bankarstva ubrzava i pojeftinjuje poslovanje. Međutim plaćanje proizvoda i usluga gotovinom transakcije su kojima se vrlo teško ulazi u trag. Pa ukoliko neko poduzeće želi platiti određenu uslugu ili proizvod, a pritom ne želi da to bude vidljivo na bankovnim izvodima, može između ostalog isplatu izvršiti u gotovini.

3.2. Neslužbeno gospodarstvo

3.2.1. Definicija pojma

Neslužbeno gospodarstvo obuhvaća vrlo različite djelatnosti. Osim naziva neslužbeno gospodarstvo koriste se i drugi nazivi kao što su sivo gospodarstvo, neformalno gospodarstvo, rad na crno i slično. Tu se u pravilu misli na one aktivnosti koje se iz različitih razloga odvijaju izvan okvira službenog gospodarstva. Ovisno o propisima koja se krše razlikuju se ilegalne, neprijavljene i neregistrirane aktivnosti. Ilegalno gospodarstvo obuhvaća proizvodnju i distribuciju zakonom zabranjenih dobara i usluga, kao što je trgovanje drogama, prostitucija, ilegalno kockanje. Neprijavljene ili iregularne aktivnosti su

one kojima se prvenstveno izbjegavaju porezni propisi kao što su utaja poreza, nepoštivanje zakonskih odredbi što se odnose na minimalne nadnice, zaštitu na radu ili socijalnu zaštitu, dok su neregistrirane aktivnosti one koje se ne mogu mjeriti u nacionalnim računima kao što su radu "u fušu", prodaja robe na tržnicama ili pak rad domaćice koji je vrlo teško vrednovati i uključiti u nacionalu statistiku.

Neslužbeno gospodarstvo postoji u svim zemljama bez obzira na stupanj gospodarskog razvoja te društveno i religiozno okruženje. Prema nekim procjenama u Kanadi je u različitim razdobljima sivo gospodarstvo iznosilo između 5 do 20 % bruto nacionalnog proizvoda (BNP), u Italiji od 10 do 20%, a u Sjedinjenim Američkim Državama 16 do 22 %. Prema istraživanju Instituta za javne financije udio NG-a u RH 1995.godine bio je najmanje 25% te su očekivanja bila da će tako velik i ostati u doglednoj budućnosti zahvaljujući „...naslijeđenoj tradiciji, tranziciji s intenzivnim sektorskim i institucionalnim restrukturiranjem, velikim utjecajem države u gospodarstvu, posebice u privatizaciji, te da bi visoko porezno opterećenje te obnova rasta i novo poduzetništvo mogli dalje podržavati NG.“¹³

Prema provedenom istraživanju ¹⁴glavni razlog NG-a u Hrvatskoj je rad „na crno“, ali veliki doprinos ima i podizvještavanje koje obuhvaća podcjenjivanje prihoda i precjenjivanje iznosa međufazne potrošnje, a sve s ciljem porezne evazije. U RH rad „na crno“ je učestaliji od podizvještavanja nego u razvijenim susjednim zemljama u kojima su kazne za neprijavljene radnike vrlo stroge i u kojima postoji učinkovitiji sustav kontrole nego kod nas.

3.2.2. Neslužbeno gospodarstvo u zemljama u tranziciji

Snažan razvoj neslužbenog gospodarstva posebno je uočljiv u zemljama u tranziciji. Brži i uspješniji proces tranzicije bit će moguć ukoliko u zemlji postoje više stope rasta, niže stope nezaposlenosti te brži razvoj privatnog sektora, dok niže stope rasta kao i jača uloga države u preraspodijeli usporavaju proces tranzicije i umanjuju njegovu učinkovitost. Ukoliko se tome pridoda i nedostatak demokratskih, ekonomskih i regulativnih institucija postoji opasnost od razvoja korupcije i različitih oblika neformalnih aktivnosti.¹⁵ To dovodi do situacije da se načini ponašanja nastali u NG-u šire i prenose te postaju pokretačka sila ne samo u

¹³ Ott, K.: op. cit., str. 2.

¹⁴ Ibid., str. 11.

¹⁵ Ott, K.: op. cit., str. 4.

neslužbenom sektoru već i u SG-u. Ovo je problem svih zemalja u tranziciji koji stvara prepreku ekonomskom razvoju i rastu.

Neslužbeno gospodarstvo u poljoprivredi, industriji i trgovini

Istraživanje NG u Hrvatskoj u razdoblju 1990-2000. godine pokazalo je jednak međusobni odnos ovih djelatnosti. NG je veće u trgovini, manje u poljoprivredi a najmanje u industriji. Malo poduzetništvo i privatna inicijativa počeli su ranije i snažnije u trgovini i drugim uslužnim djelatnostima pa je zbog toga u istim djelatnostima i došlo do rasta NG-a prije nego u primjerice industriji u kojoj je sam proces tranzicije nastupio sa zakašnjenjem.

3.2.3. Socijalna dimenzija NG-a i privatizacija

Prema istraživanju Štulhofera i Rimca iz 2002. godine dinamika NG-a nužno se temelji na istodobnom djelovanju sociokulturnih, pravnih i gospodarskih mjera. U svom istraživanju oni su pokušali izmjeriti nepovjerenje u institucije, sklonost gospodarskom tradicionalizmu (razlike u plaćama), sklonost državnom paternalizmu te oportunističkim odnosima odnosno može li se opravdati porezna evazija i plaćanje mita. Promatrajući razdoblje od 1995-1999. godine, rezultati su slijedeći: ¹⁶

- Razina oportunističnosti se smanjila kako rasprostranjenosti tako i intenzitetom;
- Broj onih koji smatraju da se porezna evazija i korupcija ne mogu opravdati se udvostručio, međutim još uvijek je 46% ispitanika u određenim situacijama spremno tolerirati te pojave;
- Dobna struktura oportunističnosti ostala je ista, odnosno najskloniji opravdavanju porezne evazije su oni najmlađi, što je zabrinjavajuće jer može upućivati na dugoročnost ove pojave;
- Povećalo se povjerenje u institucije i opet je najizraženije među mladima;
- Gospodarski tradicionalizam prestao je biti relevantan čimbenik što znači da se ljudi konačno navikavaju na razlike u plaćama.

Pri prvom istraživanju 1995. godine povjerenje u institucije znatno se povećalo zbog tadašnjih političkih prilika (Bljeska, Oluja), dok je kasniji porast nepovjerenja u institucije ponajprije rezultat procesa privatizacije. „...Zbog nedostatka političke volje, nepostojanja

¹⁶ Ott, K.: op. cit., str. 16.

djelotvornog i nezavisnog sudstva, te neučinkovite javne kontrole NG se u privatizaciji održao tijekom cijelog desetljeća.¹⁷ Većina aktivnosti NG-a s početka tranzicijskog procesa kao što su politički klijentelizam, fiktivna dokapitalizacija, neiskativanje dobiti poduzeća, namjerno dovođenje poduzeća u stečaj, korupcija, mito, zlouporaba položaja i sl. nastavila se i u drugoj polovici 90-ih. Godine 1998. tek 5% ispitanih građana izrazilo je povjerenje Ministarstvu privatizacije i HFP, a u tom razdoblju poraslo je i nepovjerenje u pravni sustav i Vladu RH.

3.2.4. Veličina i promjene neslužbenog gospodarstva u RH 1990-2000. Godine

Neslužbeno gospodarstvo teško je ispravno definirati što je i jedan od uzroka koji otežava njegovo mjerenje. Postoje različiti oblici njegovog mjerenja: putem nacionalnih računa, monetarnim metodama, anketama radne snage te poreznom evazijom.¹⁸ Također je bitno za napomenuti da osim problema usporedbe rezultata dobivenih različitim metodama u Hrvatskoj se javlja i problem promjene statističkog praćenja odnosno metodologije i koncepta istraživanja u razdoblju 1990. do 2000. godine. Upravo zbog promjene kvalitete i obuhvata podataka teško je sa sigurnošću zaključiti da li je naglo smanjenje NG-a zaista smanjenje ili je pak riječ o boljem obuhvaćanju SG-a zbog bolje statistike.¹⁹

Provedeno istraživanje na temelju neusklađenosti nacionalnih računa pokazalo je da je prosječan udio NG-a u BDP-u, u razdoblju 1990-1995. bio oko 25%, a u razdoblju 1996-2000. oko 10%. S obzirom da je prvo razdoblje obilježio rat, hiperinflacija i početak tranzicije, dok su obilježja drugog razdoblja stabilizacija i jačanje etičkog i pravnog sustava, dobiveni rezultati su i logični. Bez obzira na metodu koja se primjenjivala konačni zaključak provedenog istraživanja je da se neslužbeno gospodarstvo u Hrvatskoj smanjuje. Na smanjenje 1994. godine djelovala je ekonomska stabilizacija, 1995. poboljšanje statističke osnove, a 1997. ulazak inozemnih poduzeća u Hrvatsku, stabilizacija velikih trgovačkih poduzeća te porast dohotka. Na daljnje smanjenje NG-a utjecalo je uvođenje PDV-a 1998. kao i porezna reforma te 2000. godine smanjenje neplaćenih dugova, pojačana kreditna aktivnost prema manjim i srednjim poduzećima kao i porast poreznog morala.²⁰

¹⁷ Ibid., str. 17.

¹⁸ Ott, K.: op. cit., str. 5.

¹⁹ Ibid., str. 22.

²⁰ Ibid., str. 23.

3.3. Evazija poreza i doprinosa na dohodak

Porez na dohodak smatra se najvažnijim izravnim porezom. Uveden je 1994. godine kao sintetički odnosno jedinstveni porez na dohodak fizičkih osoba i to od: nesamostalnog rada, samostalnih djelatnosti te imovine i imovinskih prava. Isprva su uvedene dvije stope, 25% i 35%, a 2001. godine uvedena je još i stopa od 15% te oporezivanje dohotka od kapitala, od osiguranja te drugog dohotka. 2004. godine uvedena je i stopa od 45%, tako da danas u poreznom sustavu Hrvatske postoje četiri porezna razreda. Međutim, u usporedbi s zemljama EU to je još uvijek relativno malen broj poreznih stopa.

Porezna evazija kod izravnih poreza uglavnom nije posljedica evazije poreza na dohodak već evazije doprinosa. Naime, kod poreza na dohodak postoje različite povlastice koje umanjuju samu korist od neplaćanja ovog poreza. To su između ostalog i visoki osobni odbici koji se uvećavaju za koeficijente uzdržanih članova²¹, razdioba porezne osnovice na tri, danas četiri porezna razreda sa relativno niskim graničnim stopama od 15,25 i 35% (danas i 45%) te mogućnost paušalnog odbitka troškova u iznosu 30% za autorske honorare te čak 55% za dohotke slobodnih umjetnika. Više od samog poreza na dohodak, problem porezne evazije vezan je uz relativno visoke stope doprinosa za mirovinsko i socijalno osiguranje.

Dva su tipa doprinosa vezana uz plaće, doprinosi na plaću i doprinosi iz plaće. Doprinosi za mirovinsko osiguranje plaća radnik iz svoje plaće, dok doprinosi za zdravstveno osiguranje, doprinos za slučaj ozljede na radu i doprinos za zapošljavanje plaća poslodavac na utvrđenu bruto plaću. Najniža plaća u Hrvatskoj ujedno je i minimalna osnovica za plaćanje doprinosa. Ona se utvrđuje u visini 35% prosječne plaće za istu godinu, a na temelju podataka o plaćama iz prethodne godine.

Veličina porezne evazije ovisi mnogo i o veličini i vlasničkoj strukturi poduzeća. U državnim poduzećima, kao i u velikim i srednjim poduzećima glavnina dohodaka u promatranom razdoblju kretala se između 3.000 i 5.000 kuna, dok u privatnim i malim poduzećima većina dohodaka se kreće oko minimalne plaće od 1.700 kuna. Istraživanja pokazuju da veći udio „rada na crno“ postoji u ruralnim područjima, malim poduzećima te na području trgovine, građevinarstva, ugostiteljstva, turizma, sitnog obrta i poljoprivrede.

²¹ u promatranom razdoblju, osobni odbitak bio je 1250kn, a danas je 1600kn

Evazija doprinosa za mirovinsko osiguranje

S obzirom da je rad „na crno“ jedan od glavnih oblika NG-a u Hrvatskoj ukratko ćemo objasniti evaziju doprinosa vezanog uz dohodak. Uzrok ovom obliku evazije je činjenica da su doprinosi za mirovinsko osiguranje veliki dok su mirovine male pa to potiče prelazak u sivu ekonomiju i zapošljavanje „na crno“. Javni sustavi mirovinskog osiguranja u tranzicijskim zemljama se u pravilu financiraju iz tekućeg dohotka i to na temelju međugeneracijske solidarnosti. Drugim riječima to znači da današnji zaposlenici plaćaju doprinose za mirovine današnjih umirovljenika u nadi da će to za njih raditi i njihova djeca u budućnosti. Tako umjesto štednje za starost, doprinos za MO postaje svojevrsni porez kojim oni koji rade skrbe za umirovljenike. Međutim odnos između broja osiguranika i korisnika mirovine je nepovoljan što dovodi do visokih stopa doprinosa. Kada bi više stope doprinosa značile i višu mirovinu u starosti obveznici ne bi osjećali otpor prema plaćanju. Međutim obveze i prava koja iz njih proizlaze nisu usklađeni pa se javlja evazija. Za razliku od nekapitaliziranih sustava osiguranja kakav je javni mirovinski sustav, privatni mirovinski fondovi ulažu prikupljena sredstva u vrijednosne papire pa time i ostvaruju veću stopu povrata. U isključivo kapitaliziranim sustavima pojedinac sam snosi odgovornost za svoju mirovinu odnosno ono što uloži bit će isplaćivano njemu u starosti, a ne nikome drugome, pa bi prelazak na ovakav sustav značio i smanjenje evazije no ne i potpuno uklanjanje. Prema podacima HZMO-a, u 2000. godini u Hrvatskoj se naplatilo oko 82% doprinosa, a godišnje ih se ne naplati oko 2,5 mlrd. kuna.²²

3.4. Evazija poreza na dobit

Porez na dobit je veličina koja uvelike ovisi o ukupnoj gospodarskoj aktivnosti. Procijeniti evaziju poreza na dobit težak je zadatak s obzirom da postoji mnogo načina povećanja troškova poslovanja odnosno, legalnog izbjegavanja porezne obveze. Obveznici ovog poreza često prikazuju veće materijalne troškove kroz precijenjene putne naloge, izdane račune bez ostvarene kupovine, isplaćene honorare za autorski rad ili obavljene usluge i na taj način smanjuju stavku dobiti. Plaćanja preko studentskog servisa, otpremnine, dnevnice, naknade članovima upravnih odbora i sl. oblici su izbjegavanja poreza i to na samoj granici zakonitosti ako predstavljaju kompenzaciju za redoviti potplaćeni rad. U Hrvatskoj se legalno

²² Ott, K.: op. cit., str. 19.

izbjegavanje poreza na dobit do 2001. provodilo primjenom zaštitne kamate na reinvestiranu dobit u imovinu poduzeća, te primjenom ubrzanih stopa amortizacije, a zatim i ulaganjem u kapitalnu imovinu poduzeća te novim zapošljavanjem.

Evazija poreza na dobit relativno je niska i njen udio u BDP-u se smanjuje. Međutim prelijevanje dohodaka u dobit i korištenje brojnih zakonskih mogućnosti za izbjegavanje oporezivanja onemogućuje donošenje konkretnijih rezultata na ovome području te je potrebno promatrati evaziju ostalih vrsta poreza kako bi se došlo do usporedivih rezultata.

Ukupna evazija na izravnim porezima svodi se na dvije stope, donju i gornju, koje su vidljivo pod utjecajem kretanja evazije poreza i doprinosa na dohodak.

Tablica 1.

Ukupna evazija izravnih poreza u postotku BDP-a od 1994-2000.

Godina	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
Evazija izravnih poreza u BDP-u (donja granica)	4,7	3,8	4,0	4,5	4,1	4,1	4,2
Evazija izravnih poreza u BDP-u (gornja granica)	7,3	8,1	8,6	9,0	9,5	8,6	6,2

Izvor: Procjena porezne evazije u Hrvatskoj, Financijska teorija i praksa, god. 26, br. 1, 2002., str. 134

3.5. Evazija PDV-a

„Porez na promet je porezni oblik kod kojega je porezni teret praktički raspodijeljen na sve stanovnike neke države i kod kojeg su oporezivani gotovo svi akti prometa koji se obavljaju uz naplatu.“²³ Prema istraživanjima, oko 25 do 30% prihoda konsolidirane opće države čine porez na promet odnosno PDV, pa su time ovo najizdašniji proračunski prihodi, a time i najvažniji. Financijski učinak ovih oblika poreza je velik zato što se njima oporezuju svi odnosno veći broj proizvoda koji se nalaze u prometu, pa čak i uz primjenu niskih poreznih stopa uberu se znatna novčana sredstva. Glavna karakteristika porezima na promet je

²³ Jelčić, B.: op. cit., str. 309.

prevaljivost, što znači da iako su porezni obveznici proizvođači i trgovci, stvaran teret nose krajnji potrošači. Da bismo mogli živjeti moramo kupovati dobra i usluge, a samim time i plaćati porez koji je sadržan u njihovoj cijeni. Uz izdašnost, istaknuta karakteristika ovih poreza su i niski troškovi ubiranja zbog malog broja poreznih obveznika. Porez na dodanu vrijednost uveden je 1998. godine umjesto dotadašnjeg poreza na promet dobara i usluga. Relativno visoka stopa PDV-a od 22% uz vrlo mali broj izuzeća svakako pridonosi izdašnosti ovog prihoda.

Od 1999. godine smanjuje se udio prihoda od PDV-a u BDP-u. Prvenstveno zbog uvođenja nulte stope na kruh, mlijeko, časopise, knjige, lijekove na listi HZZO-a, kinematografe te turističke usluge. Unatoč tome, Hrvatska je i dalje prva u svijetu sa udjelom prihoda od PDV-a u BDP-u iznad 10%. Istraživanje pokazuje da se evazija ovih oblika poreza konstantno smanjuje, a posebice nakon 1998. godine. To ukazuje na činjenicu da je s uvođenjem PDV-a uvedena i određena samokontrola u cijeli sustav te su djelomično uklonjeni motivi za evazijom. Također, sam mehanizam naplate dodatno otežava poreznu evaziju, jer PDV mora biti iskazan na računima. Međutim, prostor za manipuliranje se uvijek pronađe. Širenje opsega nulte stope pruža mogućnosti svakojakih spekulacija pri registriranju skupina proizvoda i usluga, oduševljavajući se mogućnosti za izbjegavanje oporezivanja. Porezni obveznik nastoji pronaći načine da svoje proizvode prikaže kao proizvode na nultom režimu. Na taj način on nema obvezu plaćanja PDV-a po izlaznim računima, no s druge strane ima pravo povrata PDV-a po ulaznim računima.

3.6. Evazija trošarina na duhan

Udio trošarina u ukupnim poreznim prihodima opće države u 2000. iznosio je oko 10% što ih čini jednim od važnijih prihoda. Trošarine odnosno posebni porezi uglavnom se obračunavaju na ograničen broj luksuznih proizvoda koji su fiskalno izdašni, ali koji su i jednostavni za obračunavanje i praćenje. Važnost ovih poreza vidi se i kroz odluku Vlade da iz trošarina na naftne derivate financiraneke investicijske projekte. Prema tome, ubiranje tih poreza ne smije podbaciti kako bi se investicije i ostvarile, pa je stoga potrebno i unaprijediti praćenje tih poreza.

Najzanimljivije za procjenu evazije jesu trošarine na duhan i duhanske prerađevine. Unatoč stalnom rastu izvoza duhanskih prerađevina, od na njih vezanih trošarina prikuplja se samo

oko 2 mlrd kuna godišnje.²⁴ Primjer porezne evazije ovdje je fiktivni izvoz proizvoda, u ovom slučaju cigareta. Naime, na robu namijenjenu izvozu se ne primjenjuju trošarine kako bi se izbjeglo dvostruko oporezivanje te održala konkurentnost na izvoznom tržištu. S obzirom da se radi samo o fiktivnom izvozu, proizvodi se vraćaju na domaće tržište neopterećeni visinom trošarine. Na taj način izbjegnuto je plaćanje poreza.

3.7. Korelacija porezne evazije i NG-a u Hrvatskoj

Uzroci sklonosti poreznoj evaziji nalaze se u procesu tranzicije koja je stvorila brojne promjene u poreznome i gospodarskom sustavu. Porast ukupnog poreznog opterećenja radovito prati i veća porezna evazija, osobito poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje. Na poreznu evaziju utječe i neodgovarajuća zakonska regulativa, administrativne prepreke, kvaliteta javnih usluga, kredibilnost pravnog sustava i sl.

Analizom porezne evazije u Hrvatskoj u promatranom razdoblju utvrđeno je kretanje evazije u BDP-u u obliku donje i gornje granice. Tako umjesto jedne procjene kretanja evazije utvrđene su dvije, a do takvog odstupanja je došlo isključivo zbog dviju različitih procjena evazija poreza na dohodak i doprinosa.²⁵ Naime kod ostalih poreznih oblika postoji samo jedna procjena njihove evazije. Donja odnosno gornja granica predstavlja zbroj donje odnosno gornje granice evazije izravnih poreza i pojedinačnih procjena za PDV odnosno porez na promet i trošarina.

U tablici II. vidljivi su slijedeći trendovi: donja granica pokazuje konstantno smanjivanje porezne evazije (izuzetak je 1997.), a gornja granica pokazuje prilično konstantno kretanje do 1998. godine, nakon čega dolazi do snažnog pada. Tijekom 2000. te dvije procjene se približavaju na razliku od 2 postotna poena.

Donja granica procjene uglavnom prati trend kretanja udjela neslužbenog gospodarstva u BDP-u sve do 1997. kad dolazi do odstupanja. Najvjerojatnije zbog korekcije statističkog obuhvata nacionalnih računa udio neslužbenog gospodarstva je umjetno smanjen, dok procjena evazije i dalje ukazuje na njen znatan udio u BDP-u od 5,5%.

²⁴ Madžarević-Šujster, S.: op. cit., str. 136.

²⁵ Ibid., str. 139.

Tablica 2.

Kretanje porezne evazije u RH u razdoblju 1994-2000. u postotku BDP-a

BDP u mlrd.HRK	87,441	98,382	107,255	123,812	137,604	142,700	157,511
Procijenjeni BDP u mil.HRK	109,695	116,462	124,749	137,900	150,149	154,701	168,238
Porezni prihodi u mlrd.HRK	37,767	43,677	47,962	53,282	64,506	62,400	65,181
Porezni prihodi kao % BDP-a	43,2	44,4	44,7	43,0	46,9	43,7	41,4
Donja granica porezne evazije u mlrd.HRK	7,423	6,208	6,586	7,670	7,764	7,848	8,622
Porezni prihodi 1, kao % procijenjenog BDP-a	41,2	42,8	43,7	44,2	48,1	45,4	43,9
Gornja granica porezne evazije u mlrd.HRK	9,680	10,477	11,581	13,326	15,106	14,147	11,798
Porezni prihodi 2, kao % procijenjenog BDP-a	43,3	46,5	47,7	48,3	53,0	49,5	45,8
Udio evazije u BDP-u, donja granica (%)	8,5	6,3	6,1	6,2	5,6	5,5	5,5
Udio evazije u BDP-u, gornja granica (%)	11,1	10,7	10,8	10,8	11,0	9,9	7,5
Godina	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.

Izvor: Procjena porezne evazije u Hrvatskoj, Financijska teorija i praksa, god.26,br. 1, 2002.,str.138.

Gornja granica porezne evazije djelomično prati kretanje poreznog opterećenja gospodarstva. Do 1997. to kretanje bilo je prilično ujednačeno. Međutim, uvođenje PDV-a 1998. uzrokovalo je porast poreznog opterećenja ali znatno manji porast porezne evazije od očekivanog, što je dovodi do zaključka da je PDV ustvari smanjio mogućnosti veće porezne evazije. U razdoblju 1998-2000. ukupno smanjenje evazije iznosilo je čak 3,5% BDP-a. Do

toga je došlo jer su konstantno smanjivani troškovi rada, završena je konsolidacija bankarskog sustava što je dovelo do povećane kreditne ekspanzije. Krediti su uglavnom bili usmjereni na kapitalne proizvode što je dovelo do promijene u strukturi potrošnje kućanstava i poduzeća.

Daljnjem smanjenju evazije, prvenstveno poreza i doprinosa na dohodak u Hrvatskoj doprinosi i razvoj kapitaliziranog sustava mirovinskog osiguranja. Naime mirovinski fondovi danas imaju mnoge sličnosti sa investicijskim fondovima. Oni motiviraju pojedinca da uplaćuje doprinose tako što ih naknadno uvećavaju za realni prinos, pa osim uštede za starost obveznici ostvaruju i određenu zaradu, a time se i želja za evazijom smanjuje. Nadalje, veliki korak napravljen je i u drugačijem sustavu prikupljanja doprinosa putem Porezne uprave kao i proširivanjem obračunskog razdoblja za izračun mirovine.²⁶

Činjenica je da se porezna evazija smanjuje te time možemo biti zadovoljni. Međutim 8,6 mlrd. kuna izgubljenog prihoda u 2000. godini ipak predstavlja veliki iznos. On je veći od deficita konsolidirane opće države koji je iznosio 7,7 mlrd.kuna iste godine.²⁷ To znači da se porezne vlasti i država moraju jako potruditi kako bi se smanjio obujam NG-a, a time i porezne evazije. Pritom nije dovoljno samo povećavati novčane kazne, jer veće kazne iako smanjuju vjerojatnost ulaska u NG, također i upućuju na loše stanje sustava. Zato je važnije sprečavati uzroke nego kažnjavati posljedice, a pritom je ključna institucionalna sfera, tj. odnos države i gospodarstva. Prema provedenim istraživanjima skupine autora preporuke za smanjivanje neslužbenog gospodarstva su između ostalih: poboljšavati zakone i propise, jačati neovisnost i opremljenost sudova, poboljšavati organiziranost, statistiku, učinkovitost, stručnost i suradnju državnih tijela, smanjivati ulogu države u gospodarstvu, provesti reformu mirovinskog i zdravstvenog sustava kao i sustava državne uprave, poboljšati kvalitetu javnog sektora, jačati demokratske oblike kontrole, promijeniti pristup obrazovanju koje treba ponuditi suvremenija znanja i fleksibilnije radnike, osnovati centre za prekvalifikaciju radnika, suvremenije i učinkovitije prikupljati doprinose i voditi evidencije, ukinuti iznimke, razvijeti svijest o tome da svatko mora osobno snositi dio troškova svojih mirovinskih prava, smanjiti porezno opterećenje, kažnjavati utaju poreza ali i povećati

²⁶ Bejaković, P.: „Evazija doprinosa za mirovinsko osiguranje“, *Financijska teorija i praksa*, god. 26, br. 1, 2002., str. 341.

²⁷ Ott, K.: *op. cit.*, str. 12.

vjerojatnost njenog pravovremenog otkrivanja, jačati svijest i poticati kulturu plaćanja poreza.

3.8. Odnos države i porezne evazije

Porezna evazija se iz dva razloga smatra posebnim oblikom gospodarskog kriminala. Prvi je u tome što se njome oštećuje država koja predstavlja posebni ekonomski subjekt, pa se time razlikuje od ostalih poslovnih prijevarena. Posebnost države je u tome što ona sama utvrđuje i provodi pravila ponašanja koja njeni građani trebaju poštivati. Država uređuje porezni sustav, utvrđuje visinu i strukturu poreza kao i oblike i visinu kazni za one koje njena pravila ne poštuju. Prema tome država ima trostruku ulogu u poslovanju, ona je zakonodavac, žrtva i sudac, dok ostali ekonomski subjekti, odnosno poduzeća ili pojedinci nemaju takve opcije. . Drugi razlog posebnosti ove pojave je u složenom međudnosu počinitelja evazije te države i njenih organa. S obzirom da se radi o porezima, koje je potrebno plaćati odnosno prijavljivati državi kroz razne kanale, obveznik i nadležna tijela ostvaruju određenu interakciju dok u slučaju poduzimanja obične poslovne prijevare ovakvog odnosa nema. Iz ponašanja obveznika, njegovog zanimanja ili pak strukture potrošnje nadležna tijela mogu shvatiti da li on nešto skriva. Upravo će ta potreba izvještavanja državi kao i strah da ne bude uhvaćen u prešaju utjecati na odluku o poduzimanju porezne evazije

Porezna evazija je „...ekonomski prekršaj koji znači nepoštivanje zakonskih odredbi koje osiguravaju ponašanja građana u skladu s ekonomskim interesima zajednice, a ne isključivo njihovim pojedinačnim.“²⁸ Činjenica je da iako građani u načelu prihvaćaju opće interese zajednice, kao što je briga za socijalno nezbrinute, pojedinačno se mogu ponašati upravo suprotno. Poduzimajući evaziju oni štete državi i umanjuju mogućnost ostvarivanja općih interesa zbog manjka sredstava.

3.9. Mjere protiv evazije

Na smanjenje porezne evazije više utječe veća mogućnost da prekršitelj bude uhvaćen kao i neugodnosti istražnog postupka nego sama visina kazne. Međutim, u Hrvatskoj i većini mediteranskih zemalja postoji opći stav da je porezna utaja relativno mali grijeh te se na nju gleda prilično blagonaklono. Stoga da bi se krenulo u smjeru njena smanjenja potrebno je

²⁸ Bejaković, P.: „Izbjegavanje i utaja poreza“, Rif, god. 46, br. 5, 2000., str. 60.

prvo promijeniti ponašanje obveznika te ih educirati o važnosti plaćanja poreza što nije lak zadatak. Postoje brojni prijedlozi i mogućnosti smanjenja porezne evazije, a ovdje ćemo navesti neke od njih. Bitno je naglasiti da će rezultati provedenih mjera biti pozitivni jedino ako se porezne vlasti i porezni obveznici budu kretali u istome smjeru.

Da bi se porezna evazija smanjila potrebno je prvo ograničiti mogućnosti da se ona uopće i javi. Jedan od mogućih načina prema C. Sanfordu je uvesti oporezivanje na izvoru odnosno kod same isplate plaća, dividendi i kamata i to po istim graničnim stopama. U sustavu „plati kako zaradiš“, odbitak na izvoru je jednostavan i za većinu poreznih obveznika točan pa se smanjuje trošak ispunjenja porezne obveze. Kod samozaposlenih ovo nije primjenjivo ali se zato može koristiti sustav financijskih izvještaja kojim bi se pratile informacije o poreznim obvezama pojedinca.

Svaki porezni obveznik poduzima evaziju kako bi ostvario neku korist, a na to utječe razina dohotka, porezne stope, mogućnost uhićenja i kazne za prekršaje. Što je veći i učinkovitiji nadzor to je mogućnost uhićenja veća pa je utaja manje privlačna. Isto vrijedi i za kazne. Međutim da bi pristup djelovao javnost mora biti informirana o programu za suzbijanje evazije, povećanim kaznama te o broju, a čak i imenima utajivača. Na taj način se naglašava postojeća opasnost i smanjuje korist od evazije. Što je viša razina dohotka veća je i korist od evazije, jer su i stope poreza veće. Najdirektniji način smanjenja porezne evazije bio bi snižavanje stopa poreza na dohodak, dobit i doprinosa. To naravno nije izvedivo, a i ostavilo bi negativne posljedice na djelatnosti koje se ovim sredstvima financiraju. Ono što je možda najbitnije kod pokušaja smanjivanja porezne evazije jest smanjiti sklonost evaziji odnosno uspostaviti pozitivan stav prema plaćanju poreza.

Da bi se smanjila evazija potrebno je:

- povećati opću odlučnost za poštivanje zakona i pridržavanja normi kod obveznika;
- poticati razvoj osjećaja građanske dužnosti;
- jačati svijest i poticati kulturu plaćanja poreza;
- smanjiti trošak ispunjavanja porezne obveze;
- povećati integritet vlasti kroz transparentnost i informacije o trošenju novca;
- uspostaviti pozitivan odnos obveznika i porezne uprave;

- uspostaviti javan i pristupačan porezni sustav koji je jednostavan i razumljiv za korištenje;
- poboljšati organiziranost i suradnju državnih tijela;
- pojednostaviti sustav na način da se smanje olakšice, izuzeća i odbitci;
- preispitivati sustav kazni i davati primjereni publicitet povećanju kazni, a možda bi bilo dobro kažnjavati najkrupnije prekršitelje iz samog vrha političke vlasti i tako vratiti povjerenje u institucije i njihovu (politički) nepristranu kontrolu;
- omogućiti brzo rješavanje problema i informiranje o napretku;
- uspostaviti potpun i pravedan nadzor, posebice velikih poreznih obveznika;
- zaštititi tajnost podataka;
- smanjiti javnu potrošnju koja bi se mogla smatrati rastrošnom ili nepravednom;
- jačati ugled Porezne uprave uz stalno isticanje poštenja i osnovati posebne službe za odnose s javnošću;
- poboljšati kvalitetu javnog sektora;
- redovito procjenjivati i pratiti kretanje porezne evazije za sve relevantne poreze.

Slika 3. Porezni istražitelj

Izvor: www.hometimes.co.za/2016/10/how-to-see-through-inspectoreyes

4. ZAKONITO IZBJEGAVANJE POREZNE OBVEZE

Izbjegavanje plaćanja poreza ne mora nužno biti kažnjivo djelo. Bitno je samo pronaći nekoliko rupa u zakonu i znati ih iskoristiti ih u svoju korist. Zakonita porezna evazija problem je svih poreznih sustava jer se njome, kao i nezakonitom evazijom, smanjuju porezni prihodi države.²⁹ Činjenica jest da gdje god postoje porezni propisi ljudi će pronaći načine da ih prilagode i tako smanje svoje porezne obveze. Porezni obveznici u pravilu ne moraju plaćati porez u najvećem mogućem iznosu, a to im omogućava država. Naime, gotovo sve države daju mogućnosti svojim građanima da si samostalno uredi novčano poslovanje i to na način koji rezultira manjim poreznim obvezama. Zakonito izbjegavanje poreza nije istovjetno nezakonitome. Nezakonita evazija u pravilu obuhvaća neku vrstu prikriivanja, dok kod zakonite evazije porezni obveznici prikazuju poreznim vlastima sve poduzete transakcije. Smanjenje poreza temelji se na iskorištavanju „rupa u zakonu“, a ne na iskrivljenom prikazivanju dohotka pa je time zakonita evazija sofisticiranija od nezakonite jer zahtjeva bolje poznavanje bitnih propisa kao i posjedovanje znanja i sposobnosti iskorištavanja zakona u vlastitu korist. Osim što je sofisticiranija i skuplja, za zakonitu evaziju postoji zastara što znači da nakon tri do šest godina od kad je nastupila se ne može više zakonski procesuirati. Kod utaje zastara ne postoji.

4.1. Primjeri zakonitog izbjegavanja poreza u prošlosti³⁰

Slučaj Mangin- izbjegavanje poreza na dohodak

U ovom slučaju porezni obveznik je bio proizvođač pšenice u Nizozemskoj. Imao je nekoliko polja koja je obrađivao prema sustavu rotacije usjeva. Tako je u svakoj godini samo jedno polje bilo obrađivano dok su ostala bila neobrađena. On je razvio sistem prema kojemu je svake godine iznajmljivao obrađeno polje, odnosno ono koje je donosilo dohodak, obiteljskom trustu čiji su korisnici bili njegova žena i djeca. Na taj način gotovo sav ostvareni dohodak odlazio je trustu te tamo bio oporezovan i to nižim stopama nego da je ostao kod samog poljoprivrednika. Primjena trusta kao zakonskog statusnog oblika u ovom slučaju bila je isključivo namjenjena za zakonito izbjegavanje porezne obveze.

²⁹ Prebble, R.: „Trebalo li Hrvatska opće pravilo za sprečavanje zakonitog izbjegavanja porezne obveze? Prijedlog promjena važećeg hrvatskog zakonodavstva“, *Financijska teorija i praksa*, god. 29, br. 3, 2005., str. 265.

³⁰ Prebble, R.: *op. cit.*, str. 267

Slučaj Bowater- korištenje poreznog oslobođenja

Ovo je slučaj iz 1989. godine koji se odvijao u Ujedinjenom Kraljevstvu. Porezni obveznik bilo je građevinsko trgovačko društvo Bowater Property Developments Ltd koje je kupilo neko zemljište po tržišnoj cijeni. Porezni obveznik je zatim istu zemlju prenio na pet drugih društava unutar iste korporacije. Pronađen je kupac koji je odlučio kupiti zemljište pa je pet trgovačkih društava prodalo zemljište tom kupcu. Naime, u to vrijeme postojao je Zakon o građevinskom zemljištu prema kojemu je postojalo porezno oslobođenje za prvi dio ostvarene građevinske vrijednosti pri svakoj pojedinačnoj prodaji. Na temelju tog Zakona porezni obveznici su zahtjevali pet oslobođenja, jer je u pitanju bilo pet prodaja različitih prodavatelja kupcu pa je svaki od pet prodavatelja imao pravo na jedno oslobođenje. Iako su se porezne vlasti usprotivile tom zahtjevu Dom lordova odlučio je u korist poreznog obveznika. Ovo je jasan primjer situacije u kojoj je porezni obveznik iskoristio zakonske mogućnosti te stvorio umjetnu situaciju kojoj je jedina svrha bila ostvariti porezno oslobođenje.

4.2. Oblici zakonite evazije

Zakonita porezna evazija može se očitovati na više načina. O zakonitoj poreznoj evaziji moglo bi se govoriti i onda kad porezni obveznici izvrše određene izmjene koje se mogu okarakterizirati kao promjene tehničkog ili izvedbenog karaktera, a kojima se nastoji utjecati na visinu poreznog opterećenja.³¹ Tako primjerice proizvođači čamaca, TV-prijemnika, strojeva za domaćinstvo i ostalih proizvoda mogu smanjiti ili izbjeći poreznu obvezu na način da izvrše neke promjene u tehničkim detaljima proizvoda, kao što su promjene dimenzija, kvalitete, sastava i sl. Npr. samo čamci koji su dulji od 5 m podliježu oporezivanju pa proizvođači počinju proizvoditi čamce dužine 4,98 m.

Ponekad sam zakonodavac povećava porezno opterećenje upravo zato da postigne određenu reakciju kod poreznih obveznika. (zakonom organizirana evazija). Primjer toga je slijedeća situacija: u uvjetima energetske krize i velike ovisnosti o uvozu nafte, koje dodatno opterećuju platnu bilancu, korisno bi bilo smanjiti potrošnju goriva. Država povećava poreze na automobile velike KS i s velikom zapremninom motora kako bi im se povećala cijena i

³¹ Vukšić, Z.: op. cit., str. 60.

time smanjila njihova potražnja. Time se nastoji i potaknuti proizvođače da se preorijentiraju na proizvodnju vozila koja imaju manju potrošnju.

Mogućnost izbjegavanja ili smanjenja porezne obveze može proizaći i iz odredbi zakona prema kojima se od oporezivanja oslobađaju sredstva koja se izdvajaju za podmirenje obrazovnih, znanstvenih, zdravstvenih, humanitarnih ili nekih drugih potreba. To se odnosi na osnivanje raznih zaklada koje osnivaču donose više koristi. On ulaže novac u djelatnost koja koristi drugima no i sam očekuje povrat uloženog, ako ne drugačije onda kroz promoviranje samog sebe u društvu čime mu raste ugled što mu u konačnici može donijeti nove poslovne ponude. Tako uložena sredstva oslobođena su poreza.

Osiguranje je također jedno od sredstava za uspješno smanjenje i izbjegavanje porezne obveze. Naime uplaćene premije osiguranja koriste se kao porezna olakšica kojom se umanjuje porezna osnovica. To u pravilu koriste osobe velike ekonomske snage koje uplaćuju visoke premije za osiguranje života i imovine te na taj način smanjuju svoju poreznu osnovicu, a istovremeno sebi i svojim nasljednicima osiguravaju velike isplate osiguranja.

Zakonita porezna evazija postoji i onda kad nastaje vertikalna koncentracija u privredi koje je pod utjecajem oporezivanja.³² Ako se u nekom poreznom sustavu primjenjuje bruto svefazni porez na promet tada će porezno opterećenje biti niže za one proizvode koje prolaze kroz manji broj oporezovanih faza u prometnom ciklusu. Zato proizvođači nastoje organizirati svoju proizvodnju tako da se unutar istog poduzeća obavi što više proizvodnih faza jer će u istom poduzeću proizvod biti oporezovan samo jednom, dok će kasnije u prometu zato proći kroz manje oporezovanih faza.

4.3. Zakonita evazija u Hrvatskoj

Zakonita se evazija ostvaruje kad ne postoje propisi koji je sprečavaju. Unutar našeg poreznog sustava postoje brojne norme koje nisu uobičajene u drugim sustavima, a koje omogućavaju zakonitu evaziju poreza.³³ Primjerice, snižene porezne stope imaju trgovačka društva koja djeluju u područjima posebne državne skrbi, kao i društva koja ulažu određene iznose u gospodarstvo te zapošljavaju određeni broj radnika. Zbog takvih, a i brojnih drugih mogućnosti smanjenja porezne obveze hrvatski porezni sustav zamijećen je i u

³² Vukšić, Z.: op. cit., str. 59.

³³ Prebble, R.: op. cit., str. 271.

međunarodnoj zajednici pa je stoga realno za pretpostaviti da trgovačka društva te iste prilike i iskorištavaju.

4.3.1. Mjere za izbjegavanje zakonite evazije u RH

Potkapitaliziranje

Potkapitaliziranje predstavlja poseban oblik međunarodnog poreznog planiranja.³⁴ Umjesto emisije novih dionica, trgovačka društva se mogu zaduživati kod svojih dioničara za potrebe financiranja matičnog ili zavisnog društva u drugoj državi. Kamate na takav zajam mogu se iskazati kao rashod prilikom izračuna dobiti, pa se na taj način dobit umanjuje. S dividendama to nije moguće. Tako će društva koja plaćaju visoke kamate na pozajmice od svojih dioničara biti u porezno povoljnijem položaju od onih koja isplaćuju visoke iznose dividendi. Međutim, ako su dioničari i društvo u istoj zemlji nema gubitka poreznog prihoda, jer ostvarene kamate kao oblik dohotka su također oporezive. No kad se govori o potkapitaliziranju dioničari su obično u zemljama s niskim poreznim stopama pa ne plaćaju visoke iznose poreza na kamate koje ostvare. U Hrvatskoj postoje mjere za izbjegavanje ovakvih akcija. Naime ako se ustanovi „...da su kamate isplaćene dioničarima previsoke, iznos prekoračenja kamate ne može biti iskazan kao rashod pri izračunu dobiti.“³⁵

Transferne cijene

To su cijene po kojima se vrednuju transakcije ostvarene između povezanih osoba. S obzirom da danas tvrtke vrlo lako mogu prenositi svoje poslove iz jedne zemlje u drugu postoji opravdana zabrinutost da će sve više tvrtki prijavljivati ostvarenu dobit u zemljama s nižim poreznim stopama kako bi platile što manji porez. Prema hrvatskom poreznom sustavu, oporezuje se dobit koju rezidenti ostvare u cijelom svijetu (načelo sjedišta – boravišta) ali se omogućuje odbitak poreza za plaćeni iznos poreza u inozemstvu kako bi se izbjeglo dvostruko oporezivanje. S obzirom da je stopa poreza na dobit razmjerno niska, Hrvatska nema značajnih problema s ovim oblikom zakonite evazije. Međutim, ipak postoje zemlje s još nižom stopom poreza od naše, pa se ipak pojavljuje mogućnost primjene transfernih cijena. Stoga, porezne vlasti mogu „...provesti poreznu reviziju transakcija između rezidentnih i nerezidentnih međusobno povezanih društava kako bi se osiguralo da strana

³⁴ Ibid., str. 271.

³⁵ Ibid., str. 272.

dobit (i domaći gubici) ne budu umjetno uvećani za potrebe poreza.“³⁶ Drugim riječima, revizijom se nastoji utvrditi kolika je stvarno ostvarena dobit u nekoj podružnici u inozemstvu. Ako poduzeće dio svoje dobiti ostvaruje u zemlji s nižim poreznim stopama od naše, ono će pokušati prikazati da je veći dio dobiti ostvarilo upravo tamo kako bi platilo što manji porez doma.

Skrivene isplate dobiti

Klasični sustav poreza na dobit, kakav je i hrvatski, podrazumijeva oporezivanje dobiti prije nego se dioničarima isplate dividende. Kako bi porez na dobit bio što manji, tvrtke nastoje ostvarenu dobit umjetno umanjiti. Jedan od uobičajenih načina za to jest da se predsjedniku vijeća dioničara isplati velika plaća, za koju se umanjuje dobit tvrtke, umjesto dividende koja se ne može odbiti od dobiti.³⁷ Ovdje se radi o skrivenim isplatama dobiti. U Hrvatskoj postoje posebne zakonske odredbe koje onemogućavaju ovakvo ponašanje pa se skrivene isplate dobiti jednostavno ne mogu odbiti od ostvarene dobiti. Međutim, javlja se problem utvrđivanja koji rashodi se smatraju skrivenom isplatom dobiti, a koji ne, pa je ovdje potreban prilično strog postupak porezne revizije.

4.4. Opće pravilo

S obzirom da zakonita porezna evazija predstavlja problem mnogim državama one nastoje pronaći načine kako bi je spriječile. Jednostavnije je spriječiti nezakonitu od zakonite porezne evazije. Uvođenje oštrijih kontrola i sankcija može odvratiti obveznike od poduzimanja ilegalnih radnji s ciljem izbjegavanja poreza. Međutim, spriječiti legalnu evaziju puno je teži posao za porezne vlasti jer jednim dijelom to podrazumijeva i „krpanje rupa u zakonu“ odnosno temeljitije definiranje poreznih zakona. Upravo zbog toga ciljem države ustanovljuju opće pravilo za sprečavanje zakonitog izbjegavanja porezne obveze. Ono omogućava poreznim vlastima nepriznavanje onih pravnih poslova kojima je cilj zakonito izbjegavanje poreza, a time ujedno omogućava ubiranje znatnih iznosa poreza koji bi u suprotnome bili izgubljeni. U načelu, opće pravilo „...omogućuje poreznim vlastima

³⁶ Prebble, R.: op. cit., str. 272.

³⁷ Ibid., str. 273.

oporezivanje poslovne aktivnosti ne prema zakonskom obliku već prema ekonomskoj stvarnosti.“³⁸

Problem s kojim se mnoge države susreću pri primjeni svojeg općeg pravila jest pitanje kako se ono točno treba tumačiti. Drugi problem je pak njegov sukob s načelom zakonitosti. Naime, prema tom načelu „...svi se moraju pridržavati važećih propisa.“³⁹ Naime, definicija općeg pravila često je vrlo nejasna pa nastaje situacija da upravna tijela zapravo ne djeluju u skladu s propisima pri njegovoj primjeni, odnosno rade suprotno načelu zakonitosti. Općim pravilom nastoji se suzbiti djelatnost koju je gotovo nemoguće definirati. Naime, teško je unaprijed precizirati na koje će se transakcije opće pravilo točno i primjenjivati. Drugim riječima, opće pravilo služi za osporavanje i sprečavanje transakcija koje su prema važećim propisima zakonite pa to stvara sukob s načelom zakonitosti i otežava bolje razumijevanje pojma. Upravo zbog nejasnog tumačenja i nepotpunog definiranja transakcija koje ono obuhvaća, opće pravilo često gubi na svojoj učinkovitosti u primjeni.

Hrvatska svoje opće pravilo još nema, a problem s njegovim potencijalnim ozakonjenjem je to da ono još neko vrijeme vjerojatno i ne bi bilo stvarno primjenjeno. Jedan od razloga tome leži u činjenici da je u Hrvatskoj u ne tako davnoj prošlosti bilo nekoliko poreznih reformi, a porezne vlasti se još uvijek prilagođavaju novim propisima. Također, trenutačno puno važniji problem kojemu se porezne vlasti trebaju posvetiti je nezakonito izbjegavanje porezne obveze, pa time borba protiv legalne evazije pada u drugi plan.

U svom istraživanju R. Prebble došla je do zaključka kako bi za Hrvatsku bilo najbolje i najjednostavnije da preuzme opće pravilo iz nekog drugog kompatibilnog poreznog sustava, kao što su njemački i mađarski sustav na kojima se veći i temelji značajan dio našeg poreznog prava. Prednosti takvog postupka su dvostruke. S jedne strane nema potrebe za temeljnim osmišljavanjem novih zakona ako se mogu preuzeti već postojeći. A s druge strane iskustvo i slučajevi neke druge države mogu poslužiti Hrvatskoj kao primjer za rješavanje nastalih problema. Učinak zakonitog izbjegavanja poreza teško je precizno procijeniti, kako kod nas tako i drugdje u svijetu, no ono bez sumnje postoji. Zaključak provedenog istraživanja je da bi ozakonjenje općeg pravila bilo korisno za Hrvatsku.

³⁸ Prebble, R.: op. cit., str. 273.

³⁹ Ibid., str. 277.

Prema prijedlogu R. Prebble opće pravilo u Hrvatskoj bi trebalo sadržavati:

- odredbu o zabrani zlorabe zakonitih transakcija (ta odredba trebala bi biti dio Općeg poreznog zakona)
- odredbu koja će omogućiti poreznim vlastima da rekonstruiraju transakcije poduzete u skladu sa stvarnom ekonomskom situacijom i
- odredbu za određivanje primjerenog iznosa poreza ukoliko je porezni obveznik zlorabio zakonite transakcije kako bi izbjegao porez.

4.5. Porezni bijeg

Pojam „porezni bijeg“ označava izbjegavanje oporezivanja kapitala i imovine u državi s višim porezima.⁴⁰ U stranoj literaturi naziva se tax flight i predstavlja polulegalan način izbjegavanja poreza i podrazumijeva stalna preseljenja i promjene mjesta boravka. Uzmimo primjer dvije države, A i B. U državi A stope poreza na dobit mnogo su više nego u državi B. Kako bi poduzetnik uštedio na porezu on premješta sjedište poduzeća i prebivalište iz države A u državu B. U ovom slučaju došlo je do pojave „poreznog bijega“.

Jedna od definicija porezni bijeg objašnjava kao, „... ponašanje ili postupak poreznog obveznika, koji rezultira time, da država iz koje kapital i imovina „bježe“⁴¹, gubi mogućnost da ih oporezuje, a država koja je cilj njihova bijega, tu mogućnost dobiva.“ Iako se u nekim zemljama porezni bijeg tretira kao nezakonit način izbjegavanja poreza, on je u pravilu legitiman čin poreznog obveznika, ali se postavlja pitanje moralnosti. Do pojave poreznog bijega dolazi zbog: razlika u poreznom sustavu pojedinih država, broja poreza, tehnici oporezivanja, a najčešći uzrok je razlika u visini poreznih stopa.

Sa stajališta tržišta novca, kapital se kreće prema tržištu s većim kamatnim stopama, no s poreznog stajališta kapital i imovinu privlače tržišta na kojima su porezi niski ili ih uopće nema. Iz te perspektive razlikujemo porezne oaze i države s niskim porezima.⁴²

Porezne oaze su područja (države) u kojima se dobit ne oporezuje. Među ostalih to su: Andora, Monako, Bahami, Bermude, Kajmanski otoci, Bahrein, Vanuatu, Nauru, Britanski Kanalski otoci, Isle of Man, Liechtenstein, Montserrat, Sv. Helena, Norfolški otoci, Švicarska

⁴⁰ Lončarić – Horvat, O., Arbutina, H.: Osnove međunarodnog poreznog prava, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 74.

⁴¹ Ibid., str. 74.

⁴² Ibid., str. 75.

(samo neki kantoni). Jedan od poznatijih slučajeva je i onaj „Panholib flote“. Radi se obrodovima registriranim na području Paname, Hondurasa i Liberije jer je tamo porezno opterećenje vezano uz registraciju brodova niže nego drugdje.

S obzirom da postoje mnogobrojne razlike u poreznim sustavima različitih zemalja nemože se definirati pojam niskog poreza nekom apsolutnom veličinom koja bi vrijedila za sve. Stoga su nacionalnim zakonima pojedinih zemalja određeni kriteriji prema kojima se definiraju države s niskim porezima. Tako su prema njemačkom poreznom sustavu države s niskim porezima one u kojima je stopa poreza na dobit ispod 30%, što između ostalih obuhvaća i Hrvatsku.

Među najčešćim oblicima poreznog bijega su:

- premještanje prebivališta, uobičajenog boravišta odnosno državljanstva na područja s nižim poreznim opterećenjem
- osnivanje sjedišta trgovačkog društva u državi s nižim poreznim opterećenjem odnosno njegovo premještanje iz država s višim poreznim teretom
- premještanje kapitala na područja poreznih oaza
- transfer dohotka, odnosno troškova u vidu odgovarajućih obračunskih cijena iz područja s višim porezima na područja s nižim porezima

4.5.1. Učinci poreznog bijega

Porezni bijeg djeluje na gospodarsku snagu fizičke osobe, konkurentnost te na cjelokupno gospodarstvo države iz koje kapital „bježi“. Gospodarska snaga fizičke osobe koja je premjestila svoje prebivalište ili boravište odnosno državljanstvo na područje države s nižim porezima je porasla. Naime zbog „bijega“ dužna je platiti manji porez nego prije što znači da joj sada ostaje veći dio dohotka na raspolaganju za potrošnju odnosno ima veću kupovnu snagu.

Konkurentnost pravne osobe čije je sjedište ili mjesto stvarnog poslovanja preseljeno na područje države s nižim porezima se povećava. S obzirom da je iznos poreza niži nego prije, ostvaruje se određena ušteda koju je moguće usmjeriti na poboljšanje učinkovitosti poslovanja a samim time i na porast konkurentnosti.

Porezni bijeg nanosi štetu državi iz koje kapital „bježi“, a koristi državi u koju kapital ulazi. Iako su porezi koje te zemlje naplaćuju niski, priljev kapitala i preseljenje proizvodnje utječu na porast zaposlenosti, proračunskih prihoda i BDP-a te zemlje.

4.5.2. Mogućnosti sprečavanja poreznog bijega

Da bi se primjenile određene mjere za sprečavanje poreznog bijega potrebno je prvo razlučiti što se smatra poreznim bijegom a što ne. Problem se javlja kod utvrđivanja je li neko preseljenje nastupilo iz poreznih razloga ili ono nema nikakve veze s porezima. Države se na različite načine kroz vrijeme bore s problemom poreznog bijega. Tako se od 1980. godine u Francuskoj oporezuje dobit poduzeća sa sjedištem na području države s niskim porezima ukoliko isto ne uspije dokazati da je preseljenje sjedišta bilo motivirano drugačijim razlogom od poreznog. Nadalje, 2001. godine na području Europe uvedeno je tzv. Europsko dioničko društvo (*Societas Europae*) koje bi trebalo omogućiti „...umjesto nepriznavanja premještanja sjedišta poduzeća, priznavanje prekograničnog unošenja dijelova poduzeća radi osnivanja jedinstvenog holding poduzeća.“⁴³ Drugim riječima to znači stvaranje jedne jedinstvene porezne cjeline na području Europe. Porezni bijeg bi bio onemogućen jer u takvoj situaciji poduzeće ne bi ni imalo kamo „pobjeći“. Predlaže se uvođenje poreza na korporacije kao poreza na dobit za ona poduzeća koja posluju i van granica matične države. Na taj način bi ukupan poslovni rezultat nekog poduzeća bio oporezovan, bez obzira na to gdje je ostvaren.

5. ZAKLJUČAK

Porezi su javni prihodi države koje ona koristi za financiranje različitih projekata i ostvarivanje određenih ciljeva. S obzirom da upravo o veličini prihoda ovise i rashodi koje ona može financirati, porezna evazija se može javiti kao prepreka ostvarivanju nekih od planiranih ciljeva. Posljedica porezne evazije, legalne i nelegalne, su smanjeni porezni prihodi, a time i mogućnost financiranja predviđenih rashoda. Da bi povećala svoje prihode, država će povećati poreze. Povećanje poreza bit će najveći teret savjesnim poreznim obveznicima koji uredno ispunjavaju svoje obveze, a sad još moraju i plaćati za greške drugih. To može ujedno dovesti i do učinka suprotnom onome što je namjeravala država. Naime, revoltirani ponašanjem države, dosadašnji uredni porezni obveznici mogu i sami pokušati izbjeći plaćanje poreza. To će dovesti do porasta porezne evazije, pa umjesto da se manjak u

⁴³ Ibid. str. 78.

poreznim prihodima reducira on će se još više povećati. Ako država ponovno pokuša istom metodom napuniti blagajnu ulazimo u začarani krug u kojem se porezna evazija neprestano povećava što u naposljetku donosi probleme cijelom gospodarstvu.

Porezna evazija postojala je jučer, a postojati će i sutra. U potpunosti je eliminirati bilo bi moguće jedino ukidanjem poreza, a to se zasigurno neće dogoditi. Ono što je izvedivo jest njeno smanjivanje i održavanje na prihvatljivoj razini. Bitno za svaku vlast i politiku usmjerenu na smanjenje porezne evazije je razvoj i prihvaćanje općeg stava da su porezi nužnost bez koje se ne može. Drugim riječima, treba promijeniti ponašanje i stavove obveznika, a to nije nimalo lak zadatak. Također potrebno je suzbijati korupciju, jačati vladavinu prava i razvijati demokraciju. Vlade koje pružaju opipljive koristi poput novih škola, boljih cesta, kvalitetnijeg zdravstva i općenito kvalitetnijih usluga dobivaju povjerenje svojih građana, a time raste i njihova spremnost da za iste usluge i plate. Prema tome građani će se ponašati pošteno kad je sustav prema njima pravedan. Zaključak je da ukoliko će se država odgovornije ponašati prema svojim građanima oni će zauzvrat biti spremniji ispunjavati svoje porezne obveze.

Kriv za poreznu utaju bio je i otac Steffi Graff koji je vodio njene porezne poslove. 1995. godine osuđen je za utaju čak 50 milijuna \$ neprijavljenog poreza za razdoblje od 12 godina. Heidi Fleiss poznatija kao „Hollywood Madam“ koja je vodila ekskluzivni bordel za bogate i slavne nije osuđena za bavljenje prostitucijom već za utaju poreza i pranje novca. Kod nas nema toliko slavnih utajivača ali zato ima onih koji na legalan način smanjuju svoju poreznu obvezu. U posljednje su vrijeme u prvom planu bili sportaši i njihove adrese u poreznim oazama. Da li onaj koji plaća porez jednoj državi ima pravo doprinjeti odluci o sudbini druge države iako je njen državljan,

Otpor plaćanju poreza javljao se u antičkim, feudalnim i robovlasničkim sustavima, lijevo i desno orijentiranim državama, socijalizmu, komunizmu te danas kapitalizmu što znači da na njega ne utječe društveni i politički poredak, vjera i kultura. Moglo bi se čak i reći da je porezna evazija jedina pojava koja je zajednička svim zemljama svijeta bez obzira na razlike među njima.

POPIS LITERATURE

1. Adamović, Z.: „Krijumčarenje kao oblik carinske prijevare“, Carinski vjesnik, god. 13, br. 10, 2004., str. 42-45.
2. Arbutina, H.: „Neka pitanja normativnog uređenja i reforme porezne administracije u Hrvatskoj“, Financijska praksa, god. 22, br. 1/2, 1998., str. 119-140.
3. Bejaković, P.: „Evazija doprinosi za mirovinsko osiguranje“, Financijska teorija i praksa, god. 26, br. 1, 2002., str. 317-349.
4. Bejaković, P.: „Izbjegavanje i utaja poreza“, Rif, god. 46, br. 5, 2000., str.57-62
5. Jelčić, B.: Javne financije, Rif, Zagreb, 2001.
6. Jelčić, B.: „Otpor plaćanju poreza“, Financijska praksa, god. 17, br. 1, 1993., str. 29-47.
7. Jelčić, B.: „Otpor plaćanju poreza star je koliko su stari i porezi – što je razlog protivljenju plaćanja poreza?“, Pravo i porezi, god. 6, br. 4, 1997., str. 361-365.
8. Lončarić – Horvat, O., Arbutina, H.: Osnove međunarodnog poreznog prava, Narodne novine, Zagreb, 2007.
9. Madžarević – Šujster, S.: „Procjena porezne evazije u Hrvatskoj“, Financijska teorija i praksa, god. 26, br. 1, 2002., str. 117-144.
11. Ott, K.: „Neslužbeno gospodarstvo u Republici Hrvatskoj 1990-2000.“, Financijska teorija i praksa, god. 26, br. 1, 2002., str 1-30.
12. Prebble, R.: „Trebalo li Hrvatska opće pravilo za sprečavanje zakonitog izbjegavanja porezne obveze? Prijedlog promjena važećeg hrvatskog zakonodavstva“, Financijska teorija i praksa, god. 29, br. 3, 2005., str. 265-282.
13. Sandford, C.: „Politike smanjivanja porezne evazije“, Financijska praksa, god. 21, br. 5/6, 1997., str. 863-874.
14. Vukšić, Z.: „Porezna utaja“, Hrvatska pravna revija, god. 3, br. 10, 2003., str. 56-65.

POPIS TABLICA

1. Ukupna evazija izravnih poreza u postotku BDP-a od 1994-2000.	str. 15
2. Kretanje porezne evazije u RH u razdoblju 1994-2000.
u postotku BDP-a	str. 18

POPIS SLIKA

1. Al Capone	str. 8
2. Porezni istražitelj	str. 22